

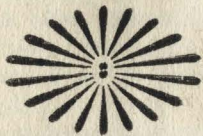
# KINCS GYULA

## EMLÉKBESZÉD

A ZILAHAI REF. WESSELÉNYI-KOLLÉGIUM ELÜLJÁRÓSÁGA  
ÁLTAL 1917. MÁJUS 20.-ÁN RENDEZETT EMLÉKÜNNEPEN  
TARTOTTA

**DR. BOTH ISTVÁN**  
A WESSELÉNYI-KOLLÉGIUM TANÁRA,

*Papp Viktor barátom  
nak, volt tanítványom*



*nak,  
a Hines Gyula egykori  
tanítványának, kedves barát-  
jának, hű tisztelőjének  
szeretettel adom*

*Budapest 1917. dec. 24.*

SERES SAMU KÖNYVSZAJTÓJA  
1917.

*Both István*





Mélyen tisztelt Közönség!

Kedves Tanulóifjúság!

Már két tavasz nyitott ibolyát és nefelejcsét a Kincs Gyula sirja felett; már a második tanév bezárása előtt állunk, mióta ez intézet kiváló érdemű igazgatója örök álmra húnnya szemeit: és még mindig adósok vagyunk a kegyeletes emlékünneppel, amelyre lelkünk folyton ösztönözött, amely érdemeit méltán megilleti.

Nem a kegyelet hiánya, nem a könnyelmű megfélelkezés, vagy a holtakkal való nem törődés volt az oka e késedelemnek, sőt inkább az intézetünkre torló sok gyász és a nehéz idők súlya nyomta el lelkünkben az ünneplésre — még a gyászünneplésre való késztséget is.

Mert megsokasodva nehezedett reánk a veszteség, a gyász! Derék igazgatónk elhunytá után esakhamar egy nagy reményekre jogosító, fényes jövőt ígérő ifjú tanárunk, Gretzmacher Viktor áldozta életét a hazáért, majd az érdemekben gazdag, a fényes multra visszatekintő nagyevű főgondnokunkat, Wesselényi Miklós bárót szólította el az élők sorából a gondviselés. Az intézetünket közvetlenül sújtó eme gyásznak sötét hátterét alkotják a rémes világháborúnak minden lelket fogva tartó nagy aggodalmai, türeést, nélkülözést parancsoló szenvedései és az árvák s özvegyek könnyeitől gyászossá lett világhangulat.

Vártuk volna e hangulatnak kedvezőbbre fordulását, szeretttük volna, hogy Kincs Gyulának, a munka és alkotás emberének emlékét egy remélt, szebb jövőnek hajnalfényénél, a zavartalan munka és hasznos alkotások idején ünnepelhettük volna meg. De a béke esalóka fényének fel-feltűnése végre is megingatta a közelgő hajnalba vetett reménységünket. Tudjuk, érezzük, hogy közelednie kell e hajnalnak, még sem várunk már tovább: a kollégiumi elüljáróság egyik közelebbi ülésében kimondotta, hogy még ezen tanév folyamán megtartja a Kincs Gyula emlékének szentelendő ünnepet és e határozat alapján, most ime, összejöttünk, hogy megemlékezzünk Kincs Gyuláról.

Nekem jött a fájdalmas, de mégis megtisztelő kötelesség, hogy emlékémet, egyéniségének képét ez ünnepélyes alkalommal felidézsem. Köszönöm a Méltóságos Elüljáróság bizalmát, mellyel e tisztet reám ruházta. A feladat fontosságát ismerem, nehézségét érzem, de egyben érzem azt is, hogy vannak körülmények, amelyek számomra e nehézséget enyhítik, mert tanári pályájának majdnem egész folyamán a Kincs Gyula sikerekben gazdag munkásságának figyelő tanuja, elismerő szemlélője, nem egy területen igénytelen munkatárs gyanánt részese voltam. Egész élete nyitott könyvként áll előttem, amelynek bármely lapjáról olvashatok; munkássága, egész lelki egyénisége tiszta képben él az emlékemben s ha olyan mestere volnék a tollnak és a szavaknak, mint a festőművész volt az ecsetnek és a színeknek, éppen olyan megkapó képet írhatnék róla, mint amily megszólalásig hiven ábrázolja eme szépen díszített festmény az ő nemes, markáns arcvonásait.

S ha mégis halvány, elmosódott lesz a kép, az csupán az én gyarlóságomat jelentse, amiért elnézést kérek

\* \* \*

A Kincs Gyula életpályájának figyelmes áttekintése megerősíti azt a gyakran hangoztatott igazságot, hogy az ember sorsát, életét a körülmények irányítják. De csak figyelmes, mélyreható áttekintés vezet ennek meglátásához, mert a Kincs Gyula határozott egyénisége, erős kitartása, *egyéni* életének majdnem szabad irányítása, s életének sikerei első tekintetre inkább azt a közmondást juttatják eszünkbe, hogy „maga volt a szerencséjének kovácsa“. De az egyén nem szakíthatja ki magát a tömegeből s a tömeglélek, amely a társadalmak s az egész emberiség életének hordozója, irányítója, megteszi hatását az egyesre minden időben, — de legfőként a nagy időkben.

Most pedig nagy időköt élünk, tisztelt Hallgatóság. Mindenki érzi, a nagy gondolkozók tisztán látják és hirdetik, hogy világváltság előtt állunk, amely nemcsak egy-két nemzet, de az egész emberiség sorsát van hivatva eldönteni. Új történelmi korszak meggyéjén járunk, ahonnan a jövőt legfeljebb csak sejtjük, de a multa tekintve megállapíthatjuk, hogy a most befejezett emberöltő csakugyan egy nagy átalakulás előkészítésében, az emberiség lázas munkájában telt el.

A történelem világosan mutatja, hogy minden nagy átalakulást az emberi szellem nagy erőfeszítései, a tömeglélek nagy akarási, s a tudományos haladás nagy eredményei előztek meg. Valamikor a puskapor, a könyvnyomtatás, a szabadá lett gondolat, a vallásszabadság, s a tenger távolságaink legyőzése kapcsán az új világ felfedezése, együtt és egyszerre, nagy lökést, lendületet, új korszakot adott volt a világnak. Most 400 év multán — talán ez lesz a világtörténelem új lusztruma — ismét egész tömegét halmozta fel az emberiség az új találmányoknak, hogy azokat a világházküzdlemben a maga érdekei mellett érvényesítse. Úra az ember ma



már a vizek mélységének, a levegő magasságának s a hatalma alá hajtott természeti erők felhasználása mellett vívja a gigászi harcot, amelyet mindannyian lélekzetfennakadva szemlélünk, mert érezzük, hogy mindnyájunk, az egész emberiség sorsa függ a döntéstől. Érezzük, hogy a döntést amaz anyagi és erkölcsi erők hozzák meg, amelyeket összegyűjtött, raktározott a lefolyt emberöltő.

Kincs Gyula is ennek az emberöltőnek volt a fia s a nagy munkában, mely ezen emberöltőre kötelességként nehezedett, neki is része volt. Hiszen a tömeglélek korszakokat csináló nagy akarási csakis az egyesek útján nyilatkozhatnak és nyilatkoznak kicsinyekben és nagyokban, mindenkiben a maga módja és mértéke szerint. Benne is megnyilatkozott e kor tevékenységének szelleme, nem olyan módon, hogy a nagy felfedezések érdeméből valamit is kívánhatna magának, de úgy, hogy istenadta erejével a maga körülmenyei között s a rendelkezésre álló eszközökkel meg tett mindent, amit tőle a nemzet, haza és emberiség kívánhatott. Így az élete két irányú tevékenység gyakorlásában telt el. Az egyik: munka az egyéni élet emelése, az egyéni sikerek céljából; a másik: munka a közjó érdekében a nemzeti és magasabb emberi célokért. Megállapíthatjuk, hogy amannak területén sikerrel kovácsolta szerencsésjét, emitt pedig szép hivatást, nagy eredményeket juttatott számára végzete. Ez a megállapítás adja a kulcsot munkás életének csarnokához és a mértéket munkássága értékének megállapításához.

\* \* \*

Annak a nevezetes emberöltőnek körül-belül az elején, az 1866. évi szeptember első napjainak valamelyikén lépte át Kincs Gyula első ízben ez iskola küszöbét, midőn a zilahi református „főtanóda“ első elemi osztályába beírták. Az apró játékaiktól elszakított gyermek élete ekkor kapcsolódott össze ezzel az ősi iskolával s ez a kapcsolat — a felsőbb tanulmányokra fordított néhány évi megszakítással — fenn is maradt állandóan.

Az új növendék, a Kraszna-utcai iparos fiú, Kincs Gyula, aki ekkor még senkitől sem sejtve *haza* jött ebbe az iskolába, apró kis emberke, nyílt tekintetű, kemény fejű gyerek volt. Ha véletlenül a Platon ideális államában született volna, a gyermekek számára pályát jelölő testület ott is a tanítók rendjébe sorozta volna. De nem a modern, nem is a római értelmezés szerint az „istenek gyűlöletével sujtott“ tanítók közé, hanem abba a legfelsőbb rendbe, a mely tanításra, vezetésre, bölcs kormányzásra van hivatva. Mert a görög filozofus által legfőbb erénynek nevezett ész, értelem sugárzott a szemeiből.

Már gyermektársai között, az iskolában megkezdette vezető szerepét; mint eminens tanuló végezte az elemiosztályokat s ugyan így a gimnáziumot. Az 1877—8. tanévben, mint a bölcselmi tanfolyam II. osztályának — a mai VIII. g.-o.-nak növendéke, történelmi pályadíjat nyer s az évi értesítő úgy említi a nevét, mint



aki az önképzőkörben az egész év folyamán legtöbb szorgalommal és sikerrel működött. 1878-ban az érettségi vizsgát kitünő sikerrel letévén kedvező auspiciumok mellett ment felsőbb tanulmányokra a kolozsvári egyetemre. Életcéljául a tanári pályát, annak keretében a történelem—földrajzi szakcsoportot választotta.

A kolozsvári egyetem akkor még fiatal korát élte s falai között a csekély létszám mellett a tanároknak és hallgatóknak olyan benső jó viszonya fejlődött ki, amely azután egész tanárnemzedékekre áldásos hatással volt. Különösen a bölcsészeti karnál a túlnyomó számban kálvinista tanárok mintha az ős kollégiumok kipróbált tradícióit halmozták volna össze. Ezek közül Szabó Károlyt és Ladányi Gedeont hallgatta Kincs Gyula. Mind a kettőt ragaszkodó tisztelettel környezte s mind a kettőnek kedvence volt maga is. Ladányi az események történelem-filozófiai felfogása mellett különösen az európai finom modor terjesztése és a humánus érzések fejlesztése által hatott tanítványaira. Mind az igazi művelt ember, a historikus számára való javak, amelyekből Kincs Gyula igyekezett az egyetemi évek alatt egy egész életre szóló mennyiséggel elsajátítani. A tudós Szabó Károlynak, a régi századok alakjaira emlékeztető tipikus ős magyarnak tanításai pedig csak megerősítették, a chauvinismusig fokozták lelkében az öröklött fajszeretetet. Így végezte felsőbb tanulmányait, ilyen irányítás mellett készült pályájára és ilyen készséggel indult neki az életnek.

Az egyetem elvégzése után nem jut azonnal álláshoz. A középiskolák akkori rendezetlenségű állapota, a csekély tanári létszám, felkezesi iskolákban a nyugdíj teljes hiánya eléggé megmagyarázza, hogy éppen az a korszak — a közép iskolai törvény idejét (1888) megelőző egypár év — volt a legkedvezőtlenebb a tanári pályát végzett ifjakra nézve. De Kincs Gyulát ez a nehéz kor sem sokáig tartotta távol választott élethivatásától. Alma mátere, a zilahi kollégium, mihelyt alkalma került, sietett őt, mint végzett tanárjelöltet, 1883. augusztus 31.-én segédtanárnak meghívni, az 5. és 6. osztályban latin és görög nyelvtan tanításával bízván meg, egyben reá ruháztatva a tanári gyűlések jegyzőségét, a tanári könyvtár kezelését.

Véletlen, de minden esetre érdekes véletlen, hogy éppen a középiskolai törvény meghozásának évében 1883-ban, tehát egy külsőleg is korszakot jelző esztendőben kezdi meg Kincs Gyula az ősi kollégiumban tanító munkáját. Az új korszak kezdetén végképpen összekapcsolódik az öreg kollégium és az ifjú tanár élete, annyira elválaszthatatlanul, hogy a Kincs Gyula életrajza egyben a kollégium ezen korszakra vonatkozó monografiája is volna; viszont e monográfiát nem lehetne megírni a Kincs Gyula életének ismeretése nélkül.

A megöregedett, elgyengült, a támogatásra szoruló kollégium és az erőtől duzzadó, munkakedvvel megáldott ifjú tanár együtt indulnak a fejlődés útján. A fejlődés gyors, de csakhamar a minőségek kicserélésére vezetett. Az öreg kollégium megifjodva, meg-



izmosodva áll előttünk, az ifjú tanárból csakhamar öreg professor — aztán csendes halott lett, akinek most emlékét magasztaljuk.

Az 1883—84. tanév folyamán megszerezte szaktárgyaiból, a történelemből és földrajzból a tanári oklevelet, de iskolai működésének tárgya továbbra is a görög és latin nyelvek tanítása maradt. Működésének első éve alatt a jeles öreg tanárok, a kollégium oszlopai gyorsan dűlnek ki mellőle. Kerekes Sándor igazgatót 1885. nyarán súlyos betegség, Török Istvánt 1886-ban a halál szólítja el a munkától. A Török latin—görögnyelvi tanszékét Kincs Gyulával tölti be az elöljáróság, de mivel oklevele nem azon tanszék tárgyaira vonatkozott s az ő tárgyaiból pedig tanszéküresedésre még kilátás sem lehetett, egyideig még helyettes tanári minőséggel kellett beérnie.

Csak a címe és a javadalma volt fogyatékos, egyébként a munkából, még a rendes tanári állásokhoz fűzött intéző munkákból is bőven jutott számára. A tanítás terhes munkája mellett végezte továbbképzését, elkészült a classica philologiai vizsgálatokra, megszerezte e tárgyból is a tanári oklevelet, melynek alapján az egyházkerületi közgyűlés az 1888. év őszén rendes tanárrá választotta.

Érdekes, hogy a rendes tanárrá való előlépése ismét az iskola történetének korszakot alkotó időpontjára, arra az évré esik, amelyben a kollégium az államsegély folyósítása rendén új szervezést nyer, a polgári iskolától elszakadva teljes nyolc osztályú gimnáziumot kap.

\* \* \*

Kincs Gyula született tanító, igazi hivatásos, még sok tekintetben a régi fajtából való, de e mellett a hivatottságot elméleti készsétséggel is összekapcsoló kálvinista tanár volt. Nem a Pláton ideális államában, hanem a magyar kálvinista kollégiumban növekedvén, természetes, hogy az utóbbinak a módszere prédesztinálta, vezette őt a tanári foglalkozásra. De nem hátrányára.

Hiszen a Pláton államelmélete még ma is csak a képzelődés játéka; a kálvinista tanárkiválasztás módszere pedig egy évszázados gyakorlattal kipróbált és jól bevált eljárás volt. Abban állott, hogy a kollégiumok a maguk csekélyszámú tanár-szükségletét maguk látták el, midőn legkiválóbb növendékeiket az egész iskolai életen át e pályára készítették elő, aztán külföldre, felsőbb iskolákra küldötték és amikor hazajöttek, az éppen üresedésben levő tanszékre alkalmazták. Kincs Gyulát is így képezték jeles tanárai, így bocsátották felsőbb tanulmányokra s így alkalmazták. A régi hagyományok örökségeként ő már az egyetemre távozásakor magával viszi a tanári pályán való működés képességét, viszont onnan visszatérülve magával hozza a modern haladás követelte elméleti ismereteket, a rendszeresen fegyelmezett tanári működésnek tudományát s az ezekről szóló oklevelet, illetve okleveleket. Így áll ő a kornak határánál, mint simbolikus áthidalója, összekötője a régi és új iránynak. Mert lelke magába fogadta a kálvinista ősi kollégiumok megszentelt tradícióit, értelme elsajátította a modern pedagogia tu-



dományos elveit s az iskolák szervezetének és adminisztrációjának gyakorlati ismereteit; egész tanári, igazgatói működése harmonikus egybeolvadása volt a régi és új irány minden jó tulajdonságának.

Tanítása, katedrai működése röviden e két szóban jellemezhető: értelem-fejlesztő ismeret-közlés, vagy talán még inkább így: értelem-fejlesztés ismeretközlések útján. Mert előtte nem a lecke anyaga, inkább a szellemi izmosodás, az értelmi erők fejlesztése volt a fő-cél. Felvételi és magánvizsgálatoknál egy-két kérdéssel az értelem mérlegére állította a tanulót. Ha értelmi ereje, ítélőképessége korának és osztályának megfelelő volt, a lecke-anyagban való foglalkozásoktól könnyen eltekiintett, mert azt jó vezetés mellett könnyen pótolhatónak tartotta.

A fegyelmezésben éber és szigorú volt. Tanítványai félték tőle és szerették őt. Kolerikus temperamentumából kifolyóan lobbánkony természetű. Mint tanár és mint igazgató is „in flagranti” nem egyszer alkalmazta a testi fenytéket is. De ez a büntetés sohasem hagyott életre szóló keserű emlékeket a lélekben. Momentán ható testi érzést keltett, amelyet mindig enyhített az igazságos apai szívnek a büntetés percében is kiérezhető melegsége. Ne veszen hát árnyat ez a körülmény a modern, a testi fenytéket elítélő pedagógusok szemében a Kincs Gyula emlékére. Bölcösen, óvatosan alkalmazta ő ezt a régmódi eszközt, mint az orvos a mérget. Mint igazgató az apai jogra s a házi fegyelmezés jogára hivatkozott és kifejezetten szükségből élt a joggal, de ugyanakkor tanártársait, főként a hevesebb vérű fiatalokat, hathatósan leintette a fegyelmezésnek ilyen módon való gyakorlásáról.

A tanítás anyagát, a mondani valót a növendékek előtt egyszerűen, világosan adta elő. Találó példák, a dolgok között mutatkozó kapcsolatok felderítése tették érdekessé, maradandó hatásúvá tanításait. Kerülte a bőbeszédű terjengősséget. Mivel minden dolognak azonnal a lényegébe tudott tekinteni, mindennek a lényegét látta és láttatta tanítványaival is. Sohasem törekedett arra, hogy a lecke órákon magas színvonalú, tudományos előadásokkal a nagy tudós képét öltse fel tanítványai előtt és mégis a volt tanítványokat is magában foglaló nagy közönség, az egész közvélemény tudós professorként emlegette. És méltán, mert több volt a tudósnál; tudományosan képzett *nagyműveltségű ember* volt.

Nem tartozott a hivatásos tudósoknak ama csoportjához, akik az ismeretszerzés írtó munkájával a tudományoknak, az ismeretanyagoknak rengetegeibe hatolnak s — ott elvesztik szemeik elől a világot, a közönséges dolgok között való tájékozódást. Az ilyen szabadtudósok tiszteletreméltó ámbícióval a tudományt, mint öncélt, magáért a tudományért művelik. De Kincs Gyula nem ilyen volt! Megszerezte bizonyos tudományágakban az ismereteknek azt a mértékét, amely az elvont tudományos működésre képesítette őt, de hajlama élethivatása nem erre az elvont munkára irányította. Ő az élet számára tanult és az élet számára tanított. Tanulmányai alapján magasztos életbölcösségre tett szert; a szellemi munkával tar-



talmassá tett és szelid örömmel fűszerezett életben látta a legfőbb jót; tanítása, példaadása pedig azt célozta, hogy tanítványait a magáéval megegyező életfelfogásra irányítsa és vezesse. A tudományok közül első választottját, a történelmet kedvelte volna legjobban, de a körülmények úgy hozták, hogy egész tanári pályáján alig juthatott e tárgy tanításához. Sorsában azonban könnyen megnyugodott. Kiváló képességei mellett minden nagyobb megerőltetés nélkül szerezte meg a klasszika-filológiai oklevelet és könnyű szívvel csapott át a klasszikus nyelvek tanításához, nem csak azért, mert szerette és meg tudta szeretetni a klasszikusokat, de főképpen azért, mert ez az anyag is bőven szolgáltatta a nevelésre fontos jellemfejlesztő elemeket. Ilyen módon a kincsek, melyeket a történelem tanulása folyamán, a történelem tanítása céljából magának összegyűjtött, teljességgel értékesíthetők maradtak.

A nevelés céljából első teendőnek tartotta a kötelességteljesítésre való reávezetést, reászoritást. A kezdő fokon való tanításnál az értelmes olvasást és a naponkénti csekély leckeanyag lelkiismeretes elsajátítását tartotta fontosnak. Azután fokozatosan a vallásos, erkölcsös élet, a humánus gondolkozás, a hazafias érzés voltak a jelző eszmék, amelyek felé a növendékeit irányította, vezette. A tanári foglalkozásnak ezek azok a szint és belső értéket adó részletei, amelyekről sem a tananyag-kimutatás, sem az állandó taumenet be nem számolható, amelyek teljesen a tanár egyénisége szerint érvényesülnek. Az ő munkájában fényesen érvényesültek a nevelői törekvések: miként tanítása az értelmet, oly intenzív hatással fejlesztette nevelő munkája a jellemet. A kisebb erkölcsi hibákra jó lelkének humánus érzéséből kifolyólag — mint a jó kertész a fák sebeire — alkalmazta a gyógyító eszközöket, de hogyha a gyógyító eljárás eredményre nem vezetett, vagy sikerrel nem biztatható, a csemete eltávolításával sem késlett.

Ilyen elvek mellett folytatott tanári működése teljes sikerű volt. Ilyen tanári munkásságra hivatkozva, bármely tanár önértetel mondhatja: „Megtettem kötelességemet”. Az ilyen munkával szemben az elismerés el nem maradhat.

\* \* \*

De Kincs Gyula ezzel a munkával be nem érte. Az ő nagy munkáereje számára szűk munkakört adott az iskolai katedra. Vezetésre hivatott kiváló egyénisége az iskolai életnek a tanítás és nevelés köreire túl eső területein talált méltóbb munkát, megfelelőbb hivatást.

Egyébaránt a kálvinista tanárokat maga a tanári hivatásuk is az élet felé irányítja. Nem lehetnek tisztán a katedra számára leköötött munkaerők. Iskoláinknak az autonómiában gyökerező külön élete, ez élet irányítása a tanítás és nevelés munkáján túl terjedő kötelességeket ró a kálvinista tanárra. És ha áll ez általában a kálvinista tanárookra, még azok közül is legfokozottabb mértékben áll az erdélyiekre, mert az erdélyi református kollégiumok autonómiája — legalább is akkor még — teljesebb, szélesebb körű volt,



mint a többi egyházkerületekben. Az a körülmény pedig, hogy a fejlődés céljából a kollégiumok anyagi segélyre szorultak s ezt a segélyt az államtól meg is kapták, nem csökkentette, sőt még fokozta az ügyek intézésében részt vevő tanárok munkáját.

Ezekből a munkákból is bőven kivette Kines Gyula a maga részét. Még mint segédtanár 1886-ban bízott meg a kollégium könyvtár kezelésével. Egy szűk méretű szobácskában felhalmozott könyvcsomó volt akkor ez a könyvtár. Már abban a helyiségben megkezdte a rendezés munkáját, miután a kollégium megbízásából a Kolozsvári Múzeum könyvtárának rendezését tanulmányozta. Az első építési segély felhasználásával bővült a könyvtári helyiség, szépen folyt a rendezés úgy, hogy már a mai nagy épületben a Kines Gyula rendező munkájának eredményeképpen egy nagy értékű és szakkatalogússal rendezett könyvtárt lehetett átköltöztetni.

Még nem volt rendes tanár, amikor 1887. nyarán már részt vesz az államsegély ügyével kapcsolatos új szervezés munkájában. Midőn az oklevélkiegészítés okából a klasszika-filológiai tanszékre még rendes tanárrá nem választhatják, az ideiglenes segélyből javadalmát pótolgatják és 1888. február 3-ától kezdve, mint helyettes tanárt, az elüljáróságba konzultatív joggal és jegyzői megbízással behívják. Ebben a minőségében 1888. június 10.-én az első államsegélyszerződés megkötésénél a kollégium új korszakának előkészítésénél fontos szerepe van. Amint 1888. szeptember 19.-én rendes tanárrá lett, csakhamar a kollégium gazdasági ügyeinek vezetőjévé, gazdasági felügyelőtanárrá lépett elő. Ebben az állásában 1889-től 1894-ig öt év alatt az intézet gazdasági ügyeinek vezetése, az első államsegélyből teljesített építkezések ellenőrzése körül szerzett bokros érdemeket. Azután 1894-től 1897-ig, mint pénztárnok, mintaszerű pontosságával érdemelte ki az elismerést.

1897-ben a többféle irányban addig megszerzett érdemeinek elismerése gyanánt tanártársainak s az elüljáróságnak bizalma az igazgatói székbe emelte.

Ez az állás volt az, amely az ő kiváló munkaerejének, kimerülhetetlen munkakedvének megfelelő munkakört nyújtott. Az állás tekintélyt és súlyt adott egyéniségének, maga pedig kiváló rátermettségével díszit adott ez állásnak, amelyet nagy ambícióval, fényes eredményekkel halála napjáig viselt.

Igazgatói tisztének teljesítésénél a szoroson vett igazgatás, az iskolai adminisztráció vezetése nagy rátermettsége mellett látszólag kevésbé vette igénybe munkaerejét. Soha sem volt sok dolga, mert mindig dolgozott. Tervszerű munkabeosztás és lelkiismeretes pontosság voltak az effajta teendőinek segítői. Felesleges munkát nem végzett soha, a szükségést mindig elvégezte. Fontosabb teendőit átgondolás után gyorsan és teljes határozottsággal végezte. Kapkodás, ingadozás működésében elő nem fordult. Az apró teendőket sem unta maga elvégezni; inkább elvégezte, minthogy a megbízással vesződjék s esetleg mégis hibás legyen az elintézés. Munkát általában csak olyanra bízott, akiről tudta, hogy végezni képes, az



ügyetlen, tudatlan kézből fölényes gesztussal vette ki a munkát. Elve volt, hogy a kézbe kerülő munkának lehetőleg azonnal kell letenni a gondját. Ezt — miként a Szilágyság tárcájában megírta — még Bánffy Dezső bárótól tanulta.

Ezen tulajdonságai alapján mintaszerű igazgató volt, aki működésével nemcsak kartársainak s közvetlen előljáróinak elismerését, de az egész magyar tanártársadalomnak s ennek körében főként a kálvinista tanárságnak tiszteletét tudta kiérdemelni.

Az adminisztrációval kapcsolatos, de annak magasabb értelemben vett gyakorlása volt az a nagyfontosságú tevékenység, a melyet az államsegély-felemelések, az újabb építési segélyek kieszközlése és a kollégium újjáépítése körül kifejtett.

Az 1888. év folyamán kötött államsegély-szerződés s az annak alapján folyósított államsegély csakhamar változtatásokra szorult. Az igények és szükségek fokozódtak és 1897-ben, már a Kincs Gyula igazgatósága alatt, 4000 forint felemeléssel 11000 forintban állapított meg a fenntartási segély összege. Majd az elhelyezés tarthatatlansága folytán építési államsegély elnyerése iránt indult mozgalom és az 1900. év folyamán e címen 170.000 koronát kapott intézetünk. 1909-ben successive folyósítandó 47 ezer koronára emeltetett fel az államsegély. Végül az 1912. évi állami költségvetés ismét 250.000 korona beruházási segélyt biztosított kollégiumunk részére. Ezek közül az utóbbi még olyan, amely előbb a pénzvisszonyok nehézsége miatt, majd a háború okából még mindig nincsen folyósítva.

Egészen természetes, hogy mindezeknek kieszközlése, majd a folyósítottaknak felhasználása, az építkezések végrehajtása körül fontos szerepe volt Kincs Gyulának, az intézet igazgatójának.

Hogy milyen volt e szerep, hogy mi mindent végzett, hogyan buzgólkodott e fontos célok érdekében, annak teljes kifejtését egy rövid emlékbeszéd kerete be nem fogadhatja, de legyen elég ez ünnepélyes alkalommal annak megállapítása, hogy egész élete munkásságának ez volt a tulajdonképeni koronája. Ennek a koronának legszebb gyöngye maga a kollégium épülete, amely első sorban az ő érdemeinek emlékének van kötelezve megőrizni. Nagyratörő lelkének mind külön-külön örömet okozott, amint az alkotáshoz újabb meg újabb részletalkotásokat kapcsolhatott; amint egymást követték az internátus, a konviktus, a felszerelések, az ártézi kút és vízvezeték és még több, mint megvalósítottak és még egy egész sereg olyan terv, amelyek már a megvalósulás küszöbén állottak. A megvalósultakhoz kapcsolódó, felemelő öntudat és nemes lelki ki-elégülés volt az az ajándék, amellyel a sok munkáért önmagát meglepte, megörvendeztette.

Igazgatói működése kapcsán alkalmat talált tudományos irodalmi munkásságra is. Mert nem nagy terjedelmű, de nagy értékű, tisztán tudományos igényű munkái mellett a tudomány céljait szolgálták 17 évi igazgatósága alatt tartott évmegnyitó és évzáró beszédei is. Ezek már kötetet kitevő mennyiségben szintén igen ér-



tékes és magas irodalmi színvonalon álló művek, amelyekben a tudós professzor éles megfigyelései, tanításai a gyakorlati életmester hasznos irányításával egyesülnek.

E beszédek tartalmában az a vezető gondolat, hogy *az életnek és nem az iskolának tanulunk*. Csak egy nehánynak említem meg a tárgyát, hogy megmutassam, miként igyekezett Kines Gyula a vezetése alatt álló iskolát az étellel kapcsolatba hozni: nemzeti nevelés céljából hozzáférhetővé tenni az iskolát (konviktus).

— Testi nevelés. — Megrovás a szülők ama szokására, hogy jobb kalkulációért kunyorálnak. — Tankönyvkérdés, tankönyvjavítás. Biztatás az ipari pályákra. — Biztatás férfiasságra. — Madárvédelem az iskolában. — Gyakorlati pályák ajánlása. — Gyümölcskertészet a gimnáziumban. — A háború tanulságai.

Mind alkalmi, mind az élet felé irányuló és az életre irányító témák, amelyeket nemcsak szóban hirdetett, de megvalósítani is törekedett. Hogy a kor szellemét nemcsak megérezte, de meg is értette, hogy a háborúra való erőgyűjtés szükségét teljes mértékben fel tudta fogni, mutatja az az intézkedése, — amelyre utóbb büszkén is hivatkozott, — hogy a zilahi kollégium az ország iskolái között legelsőként vette programjába és valósította meg a tanulók katonai lövészképzését már az 1903. évben.

A liberális irányú újítás terén látjuk őt akkor is, midőn a leányövendékeknek rendes tanulókként való felvétele mellett foglalt állást. Ez a kérdés is az ő iskolájában nyert — noha csak ideiglenes érvényű, de mégis rendszeres — megoldást. A leányok együtt tanulhatását mint igazgató, mint református egyházkerületi igazgatótanácsai tag, mint konventi előadó teljes buzgósággal, az autonóm jogok fegyvertárának minden védő eszközével életének utolsó napjáig védelmezte. Leányövendékei hálával viseltettek iránta s lelkes pártfogójuk halálakor kétféle mértékben érezték a veszteséget.

\* \* \*

Az iskolai munka még az igazgatói teendőkkel megszaportva sem merítette ki munkaerejét. A lelkében felhalmozódott energiából még mindig bőven maradt a közéleti és társadalmi tevékenység számára is. Az ilyen irányú tevékenységgel valósággal kinőtt az iskola köréből. Mint hű és hálás fia egyházának, készséggel áll rendelkezésre az egyház szolgálatában is. A zilahi ref. egyházközösségnek éveken át buzgó számvevője volt s utóbb is az egyháztanácsban a nagyobbjelentőségű kérdésekben, mint amilyen a templom építése, a lelkeszi javadalom rendezésének ügye volt, értékes szolgálattal tett egyházának. Ugyanígy az egyházmegyei tanácsban s még fokozottabb tevékenységgel működött az egyházkerületi közgyűlésen, ahol mindjárt rendes tanárságának első esztendejétől kezdve éveken át viselte a jegyzői tisztelet. Utóbb, igazgatósága idején, a tanügygyel kapcsolatban állami és egyházi törvényekben és rendeletekben való jártassága nemcsak nevének szerzett tiszteletet, de az egyházi közélet magasabb területein is helyet biztosított a



számára. Az erdélyi református egyházkerület az 1907. évben igazgató-tanácsába választotta be, utóbb 1909-ben konventi taggá, aztán a konvent tette meg tanügyi előadójává. Mind díszes, tekintélyt adó állások. Mindenikben fontos munka vár reá és mindenikben úgy végezte a reá bízottakat, hogy az egyikben szerzett érdemei emeltek a másik, a magasabb, a mind több és több dísz hozó állásokba.

Igy volt ez a közélet egyéb területein is. A városi, vármegyei, a politikai közélet hasznos munkást és csakhamar vezérlő alakot nyert személyében. Erős judiciuma, a dolgok mélyére való látás, a közélet minden ágában való tájékozódott jártasság képessé tették arra, hogy bármely kérdéshez rögtönözve is talpra esetten, mindig a szeg fejére ütve szólhasson hozzá. Ha pedig az alkalom és a szükség úgy kívánta, tudományos apparátussal készült elő felszólalására, amelyet mindig figyelemmel honorált a hallgatósága. Utóbbi időben alig merült fel fontosabb közéleti kérdés, amelyben álláspontját, véleményét irányítás céljából ne hangoztatta volna. Hozzászólása mindig az értelmi erőn alapuló tekintély súlyával esett a tanácskozás mérlegébe. Nagy kérdések vitatásában, a politikai vélemény-tisztázásokban erős vitázó szónoknak, kemény ellenfélnek mutatkozott. Elfoglalt álláspontja, meggyőződése, politikai elvei mellett temperamentumának teljes szívósságával kitartott. Temperamentumának e sajátosságával függött össze, hogy akit megszeretett, azt a végletekig védelmezni tudta, viszont szeretetét, jóindulatát elveszíteni nem volt tanácsos dolog. Elveit soha, érzéseit, rokonszenvét csak nehezen változtatta meg. Az ilyen változtatáshoz a benyomásoknak hosszú sora volt szükséges.

Közéleti munkásságának kapcsán említem meg és csak röviden érintem újságírói működését. A képen, amelyet festek, csak egy odavetett színfolt lesz ez is, pedig magában is méltó lenne a beható tárgyalásra. Még tanári működésének megkezdése előtt, mint fiatal tanárjelölt ott van a Szilágy alapítói között. Ettől kezdve, e lapnak, amely később a „Szilágyság” címet vette fel, hol mint szerkesztő, hol mint belső munkatárs, állandó munkása, lelkes vezetője, irányítója volt egész haláláig. Mint a toll és a stílus kiváló mestere, mint a közélet ismerője, mint a közügyek felkarolója — mondhatni — valósággal predestinálva volt erre a pályára is. Kiváló érzékkel tudta megválasztani a formát és a mértéket, amely az egyes dolgokat, eseményeket jelentőségük szerint megillette. Írásai mindig klasszikus példái maradnak ama kérdés eldöntésének, hogy egy vidéki lapban mit kell és hogyan kell megírni? Maga szorgalmasan írt a lapnak minden rovatában. Pár soros különfélelőtől kezdve a könnyed tárcacikkig és a súlyos tartalmú vezető cikkig minden írását a tiszta stílus, a kerekded szerkezet jellemzi, a leghatározottabb elkerülésével annak a tulajdonságnak, amit általában journalistai felületességnek neveznek. Miként a gyűléseken szavával, úgy a lapban a tollal is erős ellenfele volt a más véleményen lévőknek. A közügyek fontos kérdéseiben erős meggyőződésre vagy a lelkében megcsontosodott elvekre alapította állásfoglalását



s ezt aztán heves kitartással, majdnem türelmetlenséggel védte. Ilyenkor, ha szavát felemelte, vagy tollát megsuhintotta, fényes érvelésével s a gúny fegyvereivel sebeket is osztogatott.

De ez általában véve ritka eset volt. Nemes lelkének, humánus gondolkodás-módjának nem a sebek osztogatása, sokkal inkább azok gyógyítása, általában a közjólét emelése volt a megfelelő irányú munkakör. Ezt bizonyítja az eddig felsoroltakon túl még az a nagy kiterjedésű, nagy jelentőségű és nagy eredményű munkásság, amelyet Kincs Gyula e város társadalmi életében kifejtett. Nem volt e városban az utóbbi évtizedek alatt egyetlen nemes célt szolgáló társadalmi mozgalom, amelyben részt ne vett volna. Nem alakult, nem működött se közművelődésű, se közgazdasági, se jótékonyági egyesület, amely az ő munkaerőjét, segítségét, támogatását ki ne használta volna. Ha az ilyen egyesületek valamelyikének életében hanyatlás, pangás, visszaesés állott be, ott csak az ő kiválóan arra teremt egyénisége hozta meg a gyógyulást, az újabb fellendülést, mert a közjóért munkálni mindig készen állott s amire vállalkozott, azt mindig sikerrel végezte.

Életének a munka nemesak eleme, vezérlő eszméje, de áldása is volt, midőn a legnagyobb csapással sújtotta a sors, midőn egyetlen gyermekét, élte reménységét elvesztette, a lesújtó gyász fájdalmát, kétségbeejtő bánatát csak a munka, a szokottnál is fokozottabb munka tudta enyhíteni.

Ennek a sok területen végzett, sokféle munkának a láttára önkénytelenül támadhat a kérdés: hogyan lehetett annyit elvégezni? Csakis az ő módszerével, ami abban állott, hogy az egyik munkakör fáradságát a másikban teljesített új munkában pihente ki. A változatossággal, a cserélgetéssel könnyítette a munka terhét. Mint az inyenc az ételfogásokat, úgy válogatta össze a különféle tendőket, hogy a munkában telhetetlen nemes lelke mentül többet tudjon feldolgozni — a közjó számára.

Mert nagy munkássága csak esekély mértékben szolgálta egyéni céljait és sokkal inkább a közérdeket.

S ha felvetem a kérdést, hogy mi volt jutalma e sok munkának, arra a következőkben felelhetek.

Legelső és mindenekfelett való jutalma volt a munka sikere után érzett lelki kielégülés, ez a pénzre be nem váltható, de a nemes lelkek előtt nagyértékű ajándék.

Jutalma volt, kétségtelenül, a pályáján való emelkedés is. De ezzel a jutalommal csak mérsékelten élt. Becsülte és megbecsülte a munkát, a másét is, a magáét is. És elvárhatta másoktól is a munka megbecsülését. Ámbíciózus ember is volt, de csak a legmodernebb, nemes értelemben: állásért, kitüntetésért egy kézmozdulatot sem tett volna, de a munkát, a sikereket halmozta úgy, hogy végül is nem ő maga, de a sikerek követelték ki számára az elismerést. A sikerekkel megszerzett állás megtartását újabb sikerei biztosították. Jól ismerte s lelkében magáévá tette a Wesselényi-család híres jelmondatát: „Nunquam retro“. Mivel az illetékes té-



nyezők is felismerték e helyzetet, hallgatólagos megállapodással „állandó igazgató“-nak tekintették őt akkor, amikor az állandó igazgatóság intézményes rendezésének kérdése az erdélyi református egyházkerületben felmerült és — megbukott. Egyébként Kincs Gyula reális ember volt s inkább kevésre mérte vágyait, minthogy elérhetetlenre törekedett volna. Halála után a kolozsvári sajtóban hírlett, hogy magasabb tanügyi állásra volt kiszemelve. Viszont az is megállapítható, hogy a politikai élet terén is nyitva lett volna előtte az út, amelyen fényes pálya kecsegtette. Ő mindezekre nem nagy kedvet mutatott. Szívesebben volt és maradt egyszerű igazgató Zilahon, mert lelkének minden szála a zilahi kollégiumhoz fűzte. Különben is valami ős, a zilahi úgynevezett bennszülött polgárokat jellemző konzervativizmus tapadt lényéhez. Egész életén át zilahi polgár maradt, aki sohasem vágyott el hazulról. Jól érezte magát itthon.

Jutalma volt a külső elismeréseknek az a sorozata is, amelyben tanártársai, elüljárói, felettes hatóságai, volt tanítványai, a társadalom, a nagy közönség és a legfelsőbb helyről a királyi kegy részesítette. Több alkalommal s különböző módon nyilatkozott meg ez az elismerés. Én most csak a fontosabbakat említem meg. Az 1908. évi június 25.-én tanári szolgálatának 25.-ik évfordulójánál itt, e teremben róttuk le érdemeivel szemben az elismerés adóját. Tanártársai és a kollégiumi elüljáróság ebből az alkalomból az elismerés tolmácsolása mellett arcvonásainak megörökítése céljából a most is itt függő arképet adták a kollégiumi gyűlésterem számára. Az ünnepély díszét emelte a városi, vármegyei hatóságok és hivatalos testületek küldötteinek sorra elhangzó üdvözlése. Ugyanebből az alkalomból az elismerést kifejező nagyközönség, beleértve ebbe a tanítványoknak és volt tanítványoknak seregét, egy szép alapítványt adtak össze, melyet a Kincs Gyula intézkedése szerint „Kincs Margit alapítvány“ címen kezel a kollégium. Az alapítvány ezidőszertinti összege 1924 K.

1913-ban legfelsőbb helyről, a királytól jött a Kincs Gyula érdemes munkásságának elismerése, midőn a királyi tanácsosi címmel tüntette ki őt a királyi kegy. Az általános öröm, a közvélemény egyhangú helyeslése mutatta, hogy méltó egyénre szállott a kitüntetés.

Az érdem elismerése volt, — de már csak az emlékének szólt, mert nagy lelkének tudomására nem jutott — az a nagy sikerű mozgalom, amely mindjárt halála után indult egy, a Kincs Gyula emlékéit megörökítő alapítvány létesítése céljából. Ez az alapítvány, amelynek gyűjtése még folyamatban van ma 6320·50 K-t teszen ki. Igazán megható, valósággal az érdemeknek megfelelő az a bőkezű áldozatkészség, amellyel siettek a barátok, a tisztelők, az ismerősök, a tanítványok és volt tanítványok otthonukból, vagy a lövészárokból elküldeni adományukat a Kincs Gyula-alapra.

Van még ezeken túleső jutalma is munkásságának. Ilyen jutalmat látok én ama szépségekben, melyeket életpályájára halmozott



a sors. Szép volt a pályafutása, mert élete folyása egy intézmény életével kapcsolatban és párhuzamban szakaszokba osztva klasszikus szépségű kialakulást mutat:

Milyen szerényen vonult be egykor az igénytelen iparos-fiú az egyszerű külsejű iskolába és ha felidézünk emlékünke a nagy pompájú temetést, midőn a díszes kollégiumi épületből, az ő munkáján épült palotából kísérik ki a királyi kitüntetéssel felékesített nagytekintélyű férfit: milyen nemes példából tanuljuk meg azt az igazságot, hogy: „a munka felemel“.

Ha pedig szűkebb körre szorított pályáját, éppen tanári működésének korszakát, az ifjú tanárnak az öreg kollégiumba való bevonulását s majd a megifjult kollégiumból az öreg professzornak kidőlését nézzük: ismét milyen szépen mutatkozik a tanulság, az „emberi mulandóság“.

Szép életének szép volt a vége is. Szenvedések nélkül való hirtelen halála a befejezett munka, a végzett kötelesség példázásaként éppen az esztendő utolsó óráiban következett be. Megoldatlan problémák terhét, aggasztó érzéseket nem vitt sirjába... ha talán egyet — a haza sorsa, a világháború eldőltenek aggasztó érzését. De nem, könnyű halálát ez sem nehezítette meg. Maga mondja az 1914. évi megnyitó beszédében s mondását még most is találóan s a gyenge lelkiek bátorításaként idézhetjük: „Bízunk benne, hogy az Igazság Istene — ha temérdek áldozat árán is — megsegíti fegyvereinket, megadja a diadalt s azt a felemelő tudatot, hogy a világ békéjét a mi fegyvereink is segítenek biztosítani“.

Ennek a szépen leélt, szépen befejezett életpályának végénél megállva s még egyszer visszatekintve, a Kincs Gyula egyéniségének tömörített, eleven képét keresem. A munka, a tevékenység volt életének eleme, egyéniségének egységesítő középpontja. Ezzel kapcsolta kiváló egyénisége az iskolát az élethez, az életet, a társadalmat az iskolához. S ez a szoros kapcsolat volt az oka, hogy tanítványai benne már az iskolában a közéleti jelességet látták és utánozták, a közélet emberei pedig — mégha iskolai tanítványai sohasem voltak is — mesterüket, tanítójukat tisztelték. A sok munkakörben, sokféle munkában egyesített tevékenység: ez volt Kincs Gyula. Ezért éreztük halála alkalmával, hogy benne nemcsak a jeles tanárt, nemcsak a kiváló igazgatót, nemcsak az egyházi és társadalmi élet buzgó munkását, hanem mindezeket együtt, a sokirányú tevékenység összeforrott, megtestesített személyesítőjét veszítettük el. Egyéniségének a munkakörök szerint csoportosított képei csak halványan álló, vetített képek. Ha ezeket egy gépbe tehetnők, hogy a sok munkát — miként egykor az élő Kincs Gyula végezte — változatos, sűrű egymásutánban mutassák: akkor adhatnók hű képét a folyton munkában sürgő, a fáradhatatlan Kincs Gyulának, akit örök pihenésre magával vitt, tőlünk elragadott az 1915. évnek az örökkévalóságba süllyedő „Szilveszter-esté-jé.“



## Tisztelt Hallgatóság!

Ugy érzem, hogy a Kincs Gyula emlékünnepevel nem késünk el, mert emléke mindnyájunk lelkében tisztán él és hiszem, hogy amilyen igaz fájdalommal elsirattuk, amilyen őszinte gyászszal meggyászoltuk, éppen olyan hű gonddal, kegyelettel fogjuk őrizni ez emléket.

Most már nem is búcsúzunk Tőle! Hiszen emléke velünk van, velünk marad. Nem is siratjuk. Hát lehet-e, kell-e egy ilyen szép élet emlékéen sirni!

A gyász letelt, érzésünk, hangulatunk már felemelő, mert megelevenedett, felfrissült emléke nem a mulandóságra figyelmeztet, de az érdemnek meg nem semmisíthető fennmaradásáról biztosít.

## Kedves növendékek!

Hozzátok intézek még egy pár szót. A legtöbben közvetlen ismerői, tanítványai, növendékei voltatok Kincs Gyulának, de vannak közöttetek olyanok is, akik csak látásból, vagy talán még úgy se ismertétek őt. Most, ime, ünnepélyesen egyesültök itt az ő emlékének lelket nemesítő felújításában. Legyetek és maradjatok egyek az ő emlékének tiszteletében. Ti, nagyobbak, midőn látjátok, miként osztozik veletek e tisztelet érzésében az egész társadalomnak széles, nagy köre és mindenek felett a volt tanítványoknak az ország különböző részeiben élő s a harcterek különböző lövészárkaiban küzdő nagy tábora: osszátok meg magatok is ez érzést kisebb társaitokkal. A lelketekben iránta élő meleg szeretet alapján tanítsátok meg őket is e tiszteletre.

És most ünnepélyesen vegyétek át az örökséget, amit reátok hagyott. Vagyont, földi kincseket nem gyűjtött, de minden anyagi vagyonnál értékesebb ajándékkal tüntetett ki benneteket, midőn reátok hagyta „dús élte kincsét“, munkában töltött, sikerekben gazdag életének nemes példáját.

Fogadjátok hálásan a szép ajándékot, kövessétek buzgón a nemes példát, őrizzétek meg híven az értékes örökséget. Ha buzgón követitek példáját, munkátok sikere el nem maradhat s emléket mindig áldani fogjátok. Ha híven megőrzitek s gyarapítva utódaitokra s azok nemzedékenként egymásra származtatják ez örökséget: ez lesz — s én kívánom, hogy ez legyen — a Kincs Gyula nemes, munkás életének ez iskolával együtt fennmaradó, legméltebb, legszebb emléke.

---